

En läcka i taget – vem ser helheten? 2023

FAKTA
VA-BRANSCHEN
I SAMVERKAN

Sammanfattning

Under 2023 rapporterade svensk media om minst 556 olika vattenläckor på ledningar som de kommunala VA-organisationerna ansvarar för. Det är en ökning med drygt 20 procent från 458 rapporterade läckor under 2022. Det totala antalet läckor är fler, men det är inte alla läckor som blir uppmärksammade i media. De läckor som uppmärksammas av media är främst de läckor som påverkar allmänheten och offentliga samt privata verksamheter mest.

De kommuner som sticker ut med flest medierapporterade läckor är Skellefteå (18), Jönköping (14) och Gotland (13 stycken). Även 2022 låg Skellefteå och Jönköping i topp bland kommunerna, men rapporteringen av läckor på Gotland ökade från 4 läckor 2022, samtidigt som Umeå och Nyköping har minskat från 14 till 9 respektive 6 läckor för 2023. Bland regionerna har Västra Götaland med stor marginal flest rapporterade läckor, 100 stycken, vilket det även hade 2022 (77 stycken). De är dock någorlunda jämnt fördelade bland regionens kommuner, men med viss tyngdpunkt i Skövde (11) och Stenungsund (10).

Läckor i VA-näten innebär inte bara att färskvatten eller avloppsvatten hamnar på fel ställen, utan kan också innebära stora konsekvenser för VA-systemets brukare: privatpersoner, företag, vårdinrättningar och andra aktörer som är beroende av att vatten- och avloppshantering fungerar som den ska.

Skärmdump från Nerikes Allehanda.

I mars förra året besökte ministern för civilt försvar, Carl-Oskar Bohlin (M), och landsbygdsminister Peter Kullgren (KD) Nyköping med anledning av den stora läckan i Nyköping och Oxelösund i början av juni 2022¹. Därefter har Kullgren och Bohlin tillsammans med företrädare för Liberalerna och Sverigedemokraterna i en debattartikel deklarerat att vattenförsörjningen i kris varit underprioriterad och att den statliga satsningen på livsmedelsberedskap och nödvattenhantering ska förstärkas². Att regeringen uppmärksammar vikten av kontinuerlig tillgång till dricksvatten är bra, men för att säkra vattenförsörjningen och en hållbar avloppshantering i freds-, kris- och krigstid behövs en nivåhöjning av ambitionerna på både kommunal och statlig nivå.

Vår uppfattning är att vattenförsörjningen och avloppshantering blir både mer tillförlitlig och i längden billigare om VA-systemen underhålls i tid i stället för att lagas efter hand som läckor och andra driftsstörningar inträffar. Vi vill med denna rapport som utgångspunkt uppmana offentliga aktörer, som kommuner, riksdag, departement och myndigheter, att uppvärdera VA-frågan så vi kan undvika att hamna i en situation där vatten- och avloppshantering inte längre går att lita på.

¹ <https://www.cirkulation.se/artiklar-och-notiser/va-chef-informerade-ministrarna/>

² <https://www.expressen.se/debatt/vattenforsorjningen-i-kris-har-forsummats/>

Om VA-Fakta

VA-Fakta är ett branschinitiativ som verkar för ökad kunskap om de stora renoveringsbehov som Sveriges vatten- och avlopssystem (VA) står inför. Vi föreslår lösningar som säkrar rätten till rent vatten och fungerande avlopp till ett rimligt pris i hela Sverige.

Bakgrunden är att det varje vecka sker en större incident någonstans i Sverige. Det kan vara en vattenläcka som måste repareras. Det kan också vara en riktigt allvarlig olycka där förorenat vatten kommer ut i dricksvattnet. Människor blir sjuka och dricksvattnet stängs av under långa perioder.

Många VA-system i Sverige har omkring hundra år på nacken. Att renovera VA-systemen blir dyrare ju längre man skjuter på det. Det här gör vatten och avlopp till en politisk fråga då det påverkar miljontals hushåll, med sjunkande kvalitet och stigande VA-avgifter på allt fler orter. VA-Fakta har en handlingsplan för att ge politiker och myndigheter förslag på hur detta kan lösas på ett bra sätt:

Reparation av vattenläcka pågår. Bildkälla: VA-Fakta

- **Rusta upp VA-näten nu – med rätt ekonomiska förutsättningar**
Brist på investeringar skapar en underhållsskuld som leder till opålitliga VA-system med läckor, förorenat vatten och sinande kranar som följd. Behoven och kostnaderna skiljer sig åt i olika delar av Sverige och VA-aktörerna behöver få bättre förutsättningar för att kunna hantera och förebygga framtidens VA-utmaningar.
- **Tydligare ansvar och beslutsförmåga för vattenfrågor**
Ansvaret är i dag splittrat på över 20 myndigheter samt länsstyrelserna och kommunerna. Det behövs ett tydligare helhetsansvar och beslutsförmåga, med kontroll på livslängden på VA-näten samt vilka investeringsbehov som finns.

Bakom VA-Fakta står branschorganisationerna Maskinentreprenörerna, Svenska Rörgrossistföreningen och VVS-Fabrikanterna. Tillsammans representerar vi fler än 4 000 företag som har djup insyn i hur det står till med VA-systemen i Sverige.

Inledning

”När det gäller VA-systemet skulle reinvesteringarna behöva öka från tre till fem miljarder kronor om året endast för att upprätthålla dagens nivå – och om förnyelsen av systemen ska hålla jämn takt med förslitningen krävs det nästan en dubbelt så hög reinvesteringsnivå.” Citatet är hämtat från rapporten ”Prioriteringar och vägval när Sverige behöver renoveras” från konsultfirman WSP³.

Renoveringsbehoven för elnätet, järnvägarna, bilvägarna samt vatten- och avloppssystemen är enorma och VA-systemet sticker ut på ett negativt sätt. De kommunala VA-organisationernas branschorganisation Svenskt Vatten presenterade liknande slutsatser i sin ”Investeringsrapport 2023” där det samlade behovet – reinvesteringar plus nyinvesteringar – bedöms vara 31 miljarder kronor om året fram till 2040⁴.

De kommunala VA-näten i Sverige är av varierande ålder, kvalitet och storlek. I nuvarande takt byts de svenska VA-ledningarna i snitt ut var 260:e år, men den tekniska livslängden uppgår till cirka 100 år. Underhållet skjuts med andra ord på framtiden. Om landets kommuner fortsätter att underinvestera i VA-systemen kommer det bli betydligt dyrare i framtiden att säkerställa tillförlitlig vattenförsörjning och avloppshantering.

Förutom att vi skapar en gigantisk underhållsskuld som växer exponentiellt så får vi ett opålitligt VA-system med läckor, förorenat vatten och sinande kranar som följd. I dag finns inte rätt förutsättningar för kommunerna att lösa finansieringen. Samtidigt är kommunerna ensamt ansvariga för upprustning och förnyelse av sina VA-nät. Långt ifrån alla klarar den kostnaden.

40 miljoner liter senare – stora vattenläckan hittad

Sedan i höstas har det dagligen runnit ut 300 000 liter vatten från ett trasigt rör i Kisa. Nu har kommunen äntligen hittat läckan.

Skärmdump från Corren, 2023-04-13.

En stor del av problemet är att kommuner inte får fondera pengar längre än tre år. Men investeringsbehoven i VA-näten är större och mer långsiktiga än vad som kan planeras på tre års sikt. Vi menar att lagstiftarna måste sträcka ut den perioden betydligt så att kommunerna kan öka underhållet och långsiktigt bygga bort problemen.

De allra flesta kommuner har inte någon förnyelseplan för ledningsnätet, trots att reinvesteringsbehoven för ledningsnäten nationellt ligger på omkring sju miljarder kronor per år. Branschorganisationen Svenskt Vatten konstaterade i slutet av april 2023 att det bara är var fjärde kommun som har en plan för förnyelsen av sina ledningsnät⁵.

Trots att vattenläckor orsakar stora kostnader och störningar i invånarnas liv, för samhällsviktig verksamhet och för näringslivet, så saknas en övergripande bild av vidden av problemet, och väldigt lite görs för att förebygga läckorna. Gamla rör lagas i stället först när de går sönder, trots att det innebär plötsliga och störande hinder för vattenbrukarnas möjligheter att leva som vanligt. Det är dags att sluta lappa och laga. Sverige behöver ett VA-lyft.

³ <https://www.wsp.com/sv-se/insikter/prioriteringar-och-vagval-nar-sverige-behover-renoveras>

⁴ https://vattenbokhandeln.svensktvatten.se/wp-content/uploads/2023/05/SvensktVatten-Investeringsrapport_2023.pdf

⁵ https://vattenbokhandeln.svensktvatten.se/wp-content/uploads/2023/04/SvensktVatten_Hallbarhetsindex_2022.pdf, s. 12.

Metod

Rapporten har sammanställts med i huvudsak kvantitativa metoder med ett antal kvalitativa fördjupningar. Utifrån nyhetsflödet under perioden 1 januari–31 december 2023 har artiklar och inslag som nämner olika vattenläckor filtrerats ut. Därefter har dubletter och multipla artiklar om samma incident rensats bort. Dessutom har artiklar och inslag som enbart berör enskilda fastigheter eller hushåll, och därför inte ligger under de kommunala VA-organisationernas ansvar, tagits bort.

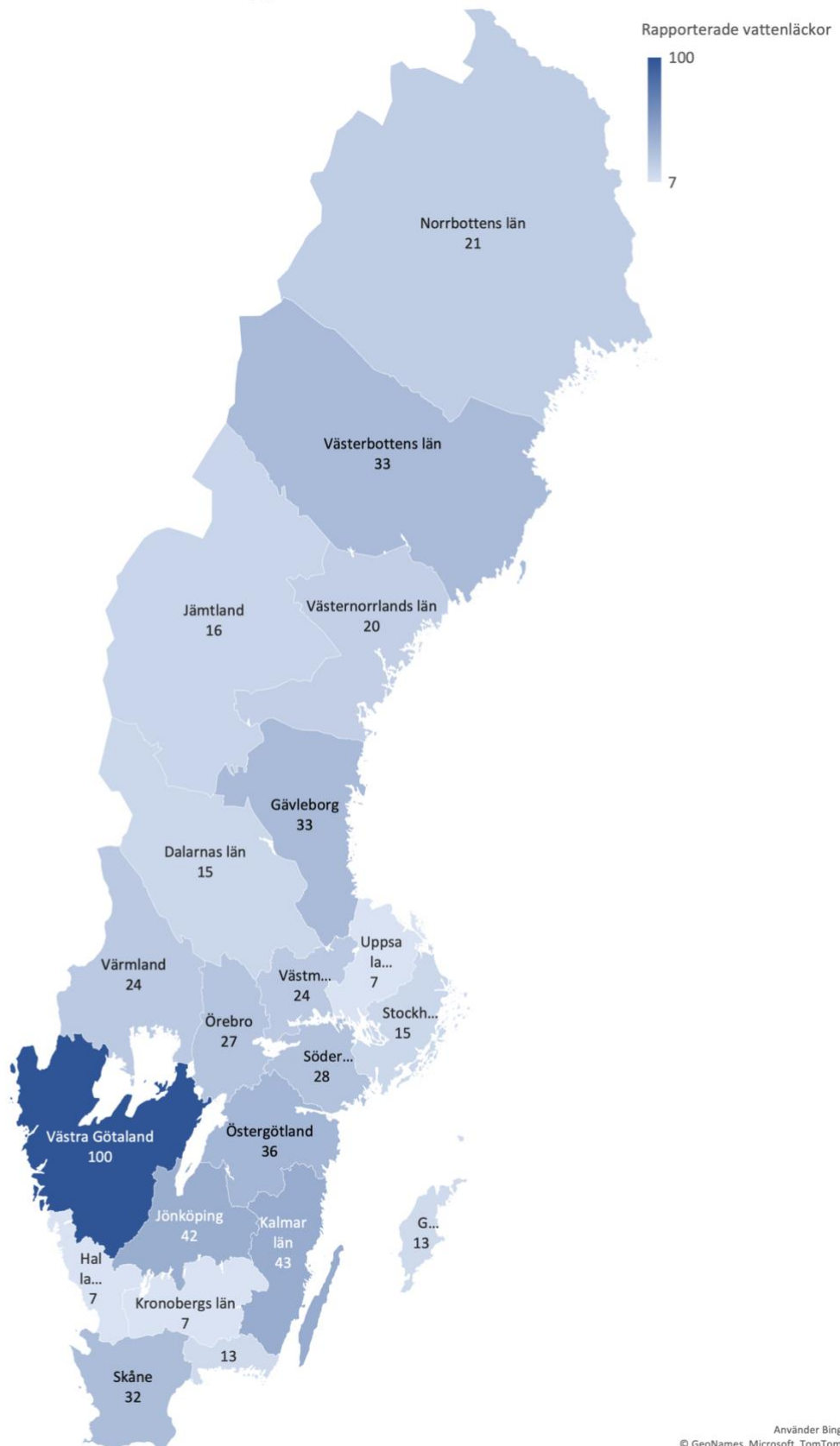
Kvar återstod 556 olika läckor som minst en tidning, etermedium eller nyhetssajt rapporterat om. Resultatet har sedan gått igenom och relevanta träffar har kategoriserats utifrån kommun och region. I de fall uppgifter har funnits om antal drabbade hushåll eller verksamheter har dessa tagits med. I vissa fall finns också orsakerna till läckorna angivna i artiklarna och då har dessa också registrerats.

Metoden är vald utifrån premissen att de läckor som uppmärksammas av media också är de läckor som påverkar allmänheten och offentliga samt privata verksamheter mest. I rapporten har inte hänsyn tagits till folkmängd eller antalet meter vattenledning och det är sannolikt att resultatet skulle påverkas av en sådan bearbetning.

Resultat

De kommuner som sticker ut med flest medierapporterade läckor är Skellefteå (18), Jönköping (14) och Gotland (13). Bland regionerna har Västra Götaland flest rapporterade läckor, 100 stycken. Därefter kommer Kalmar län med 43 läckor och Jönköpings län med 42 läckor. Läckorna i Västra Götaland fördelades över 33 olika kommuner, medan Borgholm (11), Vimmerby (10) och Hultsfred (9) stod för 30 av 43 läckor i Kalmar län.

Medierapporterade läckor 2023

När samhällsservicen upphör

Att dricksvattenförsörjningen störs är förstas påfrestande för de kunder som blir utan till sitt hem eller sin verksamhet. För det enskilda hushållet innebär det att planer behöver ändras, mer tid behöver läggas på att ordna rent vatten, stressnivåer höjs och måendet försämras. Men det drabbar inte bara dem, utan också andra delar av lokalsamhället. När en skola blir utan vatten påverkas alla familjer som har barn som går på skolan, när vägar plötsligt behöver stängas av tar arbetspendlingen längre tid och kostnader för kollektivtrafik och leveranser ökar. Och när verksamheter med extra höga krav på rent vatten drabbas, som vårdcentraler och sjukhus, kan konsekvenserna bli akut hälsofarliga, när både operationer och andra ingrepp behöver ställas in.

Lektionen inställd på grund av vattenläcka

Under 2023 rapporterade media om minst 25 tillfällen där en vattenläcka drabbat skolverksamheter i olika grad. Vid 16 av dessa tillfällen rapporterades att skolverksamhet behövde stängas ner på grund av en vattenläcka.

– Vi har bett föräldrar hämta sina barn tidigare. Det är inte en vattenläcka på skolan utan det är något rör utanför som har gått sönder. De har varit här och stängt av vattnet, berättade Rönnebyskolans rektor i Västerås den 25 maj 2023 i Vestmanlands Läns Tidning, efter att kommunen drabbats av en vattenläcka⁶.

Nerikes Allehanda⁷ rapporterade 11 januari 2023 om de konsekvenser som uppkommit av en vattenläcka i Askersund. Förskolorna i Hammar, Åmmeberg, Olshammar, Snavlunda, Rönneshytta och Askersunds centralort fick hålla stängt. Även Sjöängskolan, Närlundaskolan och skolorna i Hammar, Åmmeberg och Rönneshytta.

Varje gång en skola behöver stängas akut, till exempel på grund av en vattenläcka, får det stora konsekvenser för barnen och deras familjer.

Norra Skåne rapporterade den 31 maj 2023 om en vattenläcka som orsakat både slukhål och översvämning på en skola i Hässleholm⁸. Till följd av detta skickades 420 elever hem.

– Enligt räddningstjänsten är vattenläckan väldigt omfattande. Det måste ju finnas vatten till toaletterna och till att laga mat, sa barn- och utbildningschefen i kommunen till Norra Skåne.

I Halmstad möttes föräldrarna av ett liknande besked under måndagsmorgonen den 30 januari 2023, rapporterade Hallandsposten⁹.

– Det var runt 15 föräldrar som inte hade sett meddelandet på Unikum som vi fick informera om hur det låg till. Det är klart att det ställer till det men min känsla är att alla verkligen hjälpts åt under morgonen, berättade rektorn på Haverdals byskola då.

⁶ <https://www.vlt.se/2023-05-25/skola-utan-vatten-elever-fick-ga-hem>

⁷ <https://www.na.se/artikel/askersund-utan-vatten--forskolor-och-skolor-stangs/>

⁸ <https://www.nsk.se/hassleholm/stor-vattenlacka-pa-tyringe-skola-70e03796/>

⁹ <https://www.hallandsposten.se/nyheter/halmstad/foralder-efter-vattenlackan-blir-en-mysdag-hemma-istallet.0a18bd6b-c9e4-4340-93da-a69f1656b5f7>

Trots den lösningsorienterade inställningen är det inte lika enkelt för alla föräldrar att hålla sina barn hemma. Södermanlands Nyheter rapporterade den 29 september 2023 om en vattenläcka i Nyköping som drabbade skolverksamheten¹⁰.

– Jag tror att det är fjärde gången det händer. Vi föräldrar säger att de skulle kunna ta hit en bajamaja eller något, men vi får inget gehör. I stället ska man hämta hem barnen. Det blir otroligt mycket VAB. Det blir liksom andra som får ta kostnaden i stället för kommunen, sa en förälder.

– Det är inte skolans ansvar att ställa upp bajamajor. Jag tänker att det är kommunen, som är ansvariga för vattnet, svarade rektorn på den aktuella kommunala skolan i Nyköping.

Föräldern som vabbade när skolan fick stänga bryter tyvärr mot Försäkringskassans regler. Föräldrar får inte ta ut ersättning för VAB när skolan är stängd¹¹. För den förälder som inte har föräldrapenning kvar att använda är det därför upp till arbetsgivaren att avgöra hur situationen ska hanteras.

Den aktuella skolan med omkring hundra elever i klasserna F–6 ligger i ett mindre samhälle som 2020 hade 478 invånare. När skolan plötsligt stänger behöver därför ungefär en femtedel av byns invånare stanna hemma och som en följd av det behöver deras föräldrar också utebli från sina arbeten.

Det händer också att VA-organisationer berättar i artiklarna att vattenledningarna var gamla och borde ha bytts ut.

– Röret blir uttjänt. Det är tidens tand, de blir sämre och sämre för varje år som går. Det har säkert varit renoveringsbehov i tio år på det här röret, berättade en arbetsledare på Nyköping Vatten till Södermanlands Nyheter under arbetet med att laga läckan.

Trots de merkostnader som uppstår för samhället när verksamheter akut behöver stängas byts rören inte i tid, även när riskerna är kända sedan tidigare.

Vägen avstängd på grund av vattenläcka – välj annan väg

Vid minst 96 av de rapporterade läckorna påverkades trafiken i det drabbade området.

Den 24 april 2023 rapporterade Nerikes Allehanda om vatten som trängde upp ur asfalten på en huvudled i Lindesberg¹². Till följd av det fick vägen stängas av och arbetet beräknades ta hela tre veckor.

– Risken fanns att vattnet skulle underminera vägen, berättade enhetschefen för VA-ledningsnät Samhällsbyggnad Bergslagen.

¹⁰ <https://sn.se/nyheter/nykoping/artikel/skolan-stanger-skickade-hem-103-elever-efter-vattenlackan-/lzy9qm2r>

¹¹ <https://www.forsakringskassan.se/privatperson/foralder/vabba-eller-foraldradig---det-har-galler-nar-forskolan-har-planeringsdag>

¹² <https://www.na.se/artikel/vatten-tranger-upp-ur-asfalten--huvudled-avstangd-i-lindesberg/>

En större vattenledning under en väg i Östersund sprang läck, rapporterade SVT Nyheter Jämtland den 8 juni 2023¹³. Stora mängder vatten forsade längs gatan och vägen stängdes av.

– Vi vill ju inte ha trafik här nu då det kan uppstå slukhål, sa en VA-tekniker hos Östersunds kommun.

En vattenläcka i Jönköping orsakade stora skador rapporterade Jnytt den 4 juli 2023¹⁴. Vägen kollapsade till följd av det stora vattenflödet vilket ledde till dramatiska scener:

– Det har varit spektakulärt, det kan man säga. Vi har stängt av vattenledningen och det kommer vara helt avstängt också för biltrafik och fotgängare tills vi får kontroll på det här, sa driftschefen på tekniska kontoret.

En vattenläcka i Borlänge orsakade ett stort hål mitt i en rondell där en bil sjönk ned. Det rapporterade Nya Ludvika Tidning den 12 januari 2023¹⁵.

Välj annan väg. Bildkälla: VA-Fakta

– Det small ganska bra. Jag körde ned bilen till jobbet och gick upp till hålet för jag tänkte att ingen mer skulle behöva köra ned i det, sa bilisten som körde ned i slukhålet och sedan tog ansvaret att dirigera trafiken innan hjälp var på plats¹⁶.

Möjligheten att boka ett tåg till Kiruna spärrades under två dygn den 2 januari 2023 till följd av en vattenläcka, rapporterade Norrländska Socialdemokraten¹⁷. Drygt två miljoner liter vatten hade läckt ut.

– Det vi sagt nu är att vi kommer att pumpa bort vattnet och det är först då som vi kan se om vattnet orsakat några skador i backen. Preliminär prognos är att det ska bli klart tidigast imorgon. Det är en osäker prognos eftersom vi i dagsläget inte vet hur det ser ut i backen, förklarade presskommunikatören hos Trafikverket.

Det är inte bara trafiken som störs när vägar spärras av på grund av vattenläckor. Även näringslivet drabbas, av såväl vattenbrist som till exempel begränsad framkomlighet till deras butiker och restauranger.

¹³ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/jamtland/vattenlacka-pa-kronrikesvagen-i-ostersund>

¹⁴ <https://www.jp.se/2023-07-04/vag-har-kollapsat-efter-lacka-vagen-sprack-helt-sjukt>

¹⁵ <https://www.nyaludvikatidning.se/2023-01-12/slukhal-i-rondellen--bil-sjonk-ned-kunde-aka-vidare>

¹⁶ Intervju med Sven: <https://sverigesradio.se/artikel/slukhal-i-borlange-vattenlacka-har-skapat-stort-hal-i-rondell>

¹⁷ <https://kuriren.nu/nyheter/kiruna/artikel/miljonutslapp-stoppar-tagen-till-kiruna-inga-tag-pa-flera-dagar/jv3nq6el>

I Ludvika tvingades en central gata spärras av under julhandeln 22 december 2023, rapporterade Dala-Demokraten¹⁸. Hur länge gatan skulle vara avstängd var det först ingen som kunde svara på. Gjutjärnsledningen som gick av var åtskilliga decennier gammal och var planerad att bytas ut inom några år.

Välkommen till sjukvården – var god dröj

Vattenläckor utgör en direkt risk för hälso- och sjukvården bland annat genom att påverka tillgången till rent vatten för medicinska ingrepp och göra det svårare att följa hygienkrav. Nya Wermlands-Tidningen rapporterade om det kritiska läget för Torsbys sjukhus den 15 november 2023, när hela centralorten stod utan vatten efter en vattenläcka¹⁹.

– I nuläget kör sjukhuset på sin interna reservvattentäkt, för sitt grundläggande behov. Men vi kämpar febrilt med att få vatten till dem. Det är vår högsta prioritet just nu, sade VA-chefen i kommunen.

I Örsundsbro i Enköpings kommun hölls vårdcentralen stängd när området drabbades av en större vattenläcka. Det rapporterade Sveriges Radio Uppland den 8 maj 2023²⁰.

En vattenläcka i Falun drabbade flera äldreboenden, rapporterade SVT Nyheter Dalarna den 10 oktober 2023²¹.

I Krokoms kommun togs beslutet att köra ut vatten till de äldre när en vattenläcka drabbade en rad fastigheter. Sveriges Radio Jämtland rapporterade den 26 september 2023 att två vattenläckor drabbat området²².

Köping drabbades av en vattenläcka som påverkade sjukvården i området, rapporterade Bblat den 22 februari 2023²³. Planerade operationer och magnetröntgen ställdes in på sjukhuset i Köping, eftersom de inte hade någon egen vattentank eller reservförsörjning. Undersökningar som koloskopi och gastroskopi kräver mycket vatten och fick avbokas, och det påverkade även rengöring av instrument och dialysbehandlingar som inte kunde utföras. Vissa kemiska analyser som utförs på laboratorium kunde heller inte genomföras när det inte fanns vatten.

I Köping finns en bassäng vilket fungerar som akutvatten för att sköta hygien och toalettspolningar. Det finns dock ingen pump för att få upp vattnet ur bassängen så personalen får bära i dunkar och hinkar. Dricksvattnet löste man med flaskvatten.

– Det är ett tungt arbete och en stor ansträngning för personalen. Det är flera områden på Köpings sjukhus som påverkas när vatten inte finns, sade den biträdande hälso- och sjukvårdsdirektören i Region Västmanland, som också berättade att det inte är första gången sjukhuset i Köping får akut vattenbrist.

Stora konsekvenser för lokalsamhället

I slutet av oktober år 2022 märkte personal i Kinda kommun att något inte stämde med vattnet i Kisa. Dygnsförbrukningen hade då stigit med 300 000 liter, rapporterade Östgöta

¹⁸ <https://www.dalademokraten.se/2023-12-22/akut-jobb-fredsgatan-avstangd>

¹⁹ <https://www.nwt.se/2023/11/15/stor-vattenlacka-i-torsby-sjukhuset-prioriteras-kampar-febrilt-d7eed/>

²⁰ <https://sverigesradio.se/artikel/dricksvattenstopp-i-flera-orter>

²¹ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/dalarna/vattenlacka-i-falun-skola-stangs--h14iww>

²² <https://sverigesradio.se/artikel/stora-vattenlackor-i-krokom-kommunen-kor-ut-vatten-till-aldre>

²³ <https://www.bblat.se/2023-02-22/operationer-och-magnetrontgen-stalldes-in-nar-vattnet-forsvann>

Correspondenten den 13 april 2023²⁴. Någonstans hade det uppstått en läcka och under de drygt fyra månaderna som läckan existerade hade närmare 40 miljoner liter vatten gått ut i marken. Det var först när VA-personal upptäckte att flödena i en dagvattenledning, som löpte ut i Kisasjön, hade ökat som läckan hittades. Det läckande dricksvattnet hade under marken trängt in i dagvattenledningen och den vägen följt med till sjön. I det här fallet ska inte konsekvenserna för de boende i Kisa ha blivit direkt märkbara, men VA-systemet belastades hårdare än nödvändigt och rent dricksvatten spolades rakt ut i sjön.

Vid ett par tillfällen under 2023 har hela samhällen blivit utan vatten. Kristianstadsbladet rapporterade 16 mars 2023 att vattnet skulle stängas av för hela Arkelstorp och kommunen placerade ut vattentankar på grund av en vattenläcka. En del kunder var utan vatten i nästan ett dygn²⁵. Tanums kommun drabbades också av en vattenläcka som påverkade hela samhället och innebar stopp i kranarna i ett halvt dygn, från tiotiden på förmiddagen till tiotiden på kvällen, rapporterade Strömstads Tidning den 16 mars 2023²⁶.

Piteå-Tidningen rapporterade den 3 januari 2023²⁷ att fyra byar i kommunen vaknat upp utan vatten på grund av en vattenläcka på en stor matarledning, vilket ledde till så stora vattenförluster att vattentornet riskerade att tömmas.

Vatten forsade fram när det uppstod en större vattenläcka på i Jönköping rapporterade Jönköpings-Posten den 14 december 2023²⁸. Kommunen var ute och försökte lokalisera läckan, som drabbade omkring 9000 hushåll i centrala Jönköping²⁹.

– Jag vet inte vad som har hänt, men det är som en flod i hela Dunkehallabacken så det är inte i en fastighet, sa räddningstjänstens ledningsoperatör om läget till Jönköpings-Posten.

På grund av det kalla decembervädret blev det också en akut risk för ishalka där vattnet for fram. Efter ungefär fyra timmar var läckan hittad och lagad, men med brunt vatten i ledningarna ytterligare ett tag tills de blivit genomspolade.

På nyårsaftonsmorgonen upptäcktes en vattenläcka i Örnsköldsvik som påverkade boende i Högbyn, Ovansjö och Idbyn rapporterade Örnsköldsviks Allehanda 5 januari 2023³⁰. Den lagades men redan på nyårsdagens morgon konstaterades ytterligare en läcka i området som kunde lokaliseras till en sjöledning.

– Att åtgärda läckor på sjöledningar är alltid en utmaning, men extra problematiskt när det är vinter och just nu rätt kallt. I det här fallet behöver vi anlita dykare och tanken var att dykningen skulle ske under torsdagen, sade kommunikationsansvarig på Miva, Örnsköldsviks VA-bolag, till Örnsköldsviks Allehanda.

²⁴ <https://corren.se/bli-prenumerant/artikel/rx0y66kr>

²⁵ <https://www.kristianstadsbladet.se/kristianstad/just-nu-stor-vattenlacka-vattnet-stangs-av-i-arkelstorp-f073abff/>

²⁶ <https://www.stromstadstidning.se/nyheter/tanum/vattenlacka-i-rabbalshede.08741494-ba05-48e4-90af-00b822c0dfb6>

²⁷ <https://pt.se/nyheter/pitea/artikel/stor-vattenlacka-riskerar-tomma-vattentornet-i-munksund-kommer-troligen-ta-mer-an-ett-dygn-att-laga/r16pd11j>

²⁸ <https://www.jp.se/artikel/flod-i-hela-dunkehallabacken/>

²⁹ <https://www.dn.se/direkt/2023-12-15/9-000-utan-vatten-i-jonkoping/>

³⁰ <https://www.allehanda.se/artikel/nu-kallas-dykare-in/>

Den entreprenör som skulle utfört dykningen hade inte tillgång till två dykare förrän på lördag, vilket enligt regelverket krävs vid sådana jobb. Tio dagar senare var läckan fortfarande inte lokaliserad. Sjöledningen undersöktes med undervattenskamera, men utan resultat.

– Den aktuella ledningen är så gammal att dess exakta placering inte finns inmätt på kartor. Därtill är det svår terräng med tät vegetation, konstaterade kommunikationsansvarig på Miva³¹.

11 januari rapporterades att läckan äntligen hade lokaliserats. Än var den inte lagad, men de kunde förlägga en ny tillfällig slang för att på så vis koppla bort den problematiska sträckan³². Under mer än en vecka tills den provisoriska lösningen ordnades smälte en familj i området snö i badkaret för att kunna spola i toaletten och de boende i området behövde hämta vatten i dunkar för att kunna dricka och laga mat³³.

SVT Nyheter Västernorrland rapporterade om ännu en stor vattenläcka i Örnsköldsvik den 8 november 2023, då hushåll i hela Örnsköldsviksområdet uppmanades att spara på vattnet. Brist på reservdelar gjorde att det dröjde innan läckan kunde lagas³⁴.

– Spara på vatten. Strunta i att duscha idag, sade den som var kommunikationsansvarig på Miva till Svt Västernorrland.

130 hushåll stod helt utan vatten och 35 000 drabbades av dåligt tryck i kranen. Flera verksamheter stängdes ned, som högstadieskolor, gymnasieskolor, vuxenutbildning och fritidsanläggningar³⁵. Kommunen uppmanade dessutom, som oftast under och efter en vattenläcka, att boende i hela Örnsköldsviks centralort skulle koka vattnet som används till mat, dryck och tandborstning³⁶.

³¹ <https://www.allehanda.se/2023-01-10/har-varit-en-riktigt-tuff-helg>

³² <https://www.allehanda.se/2023-01-11/vattenlackan-hittad-WyFJ7>

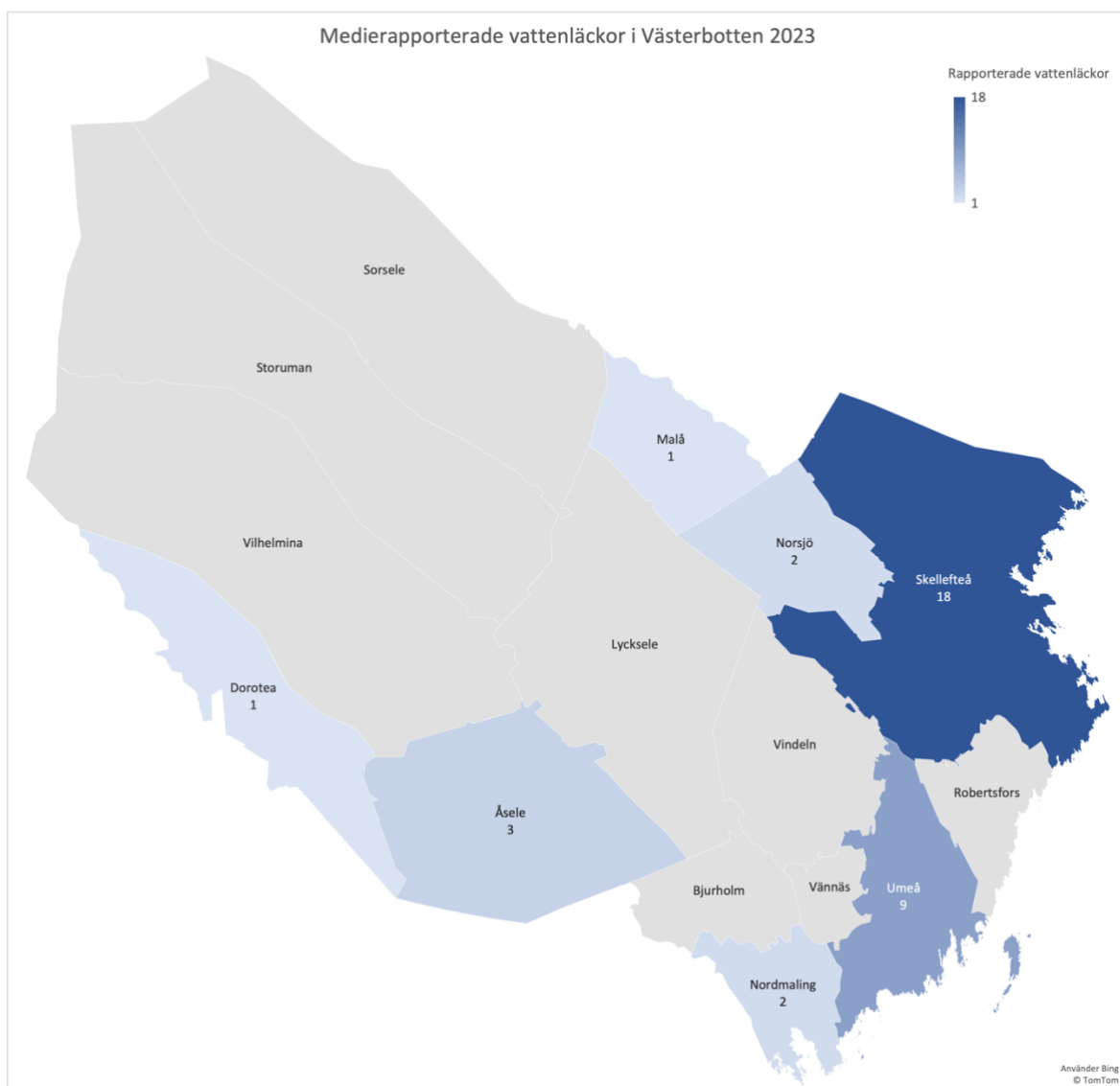
³³ <https://www.allehanda.se/2023-01-10/familjen-tvingas-smalta-sno-i-badkaret/>

³⁴ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/centrala-ornskoldsvik-riskerar-bli-utan-vatten--h15p34>

³⁵ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/stor-vattenlacka-i-sjalevad-vattnet-stangs-av-under-reparationsarbetet--5z6ze1>

³⁶ <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/vasternorrland/huvudlackan-i-ornskoldsvik-lagad-boende-uppmanas-koka-vatten--1o3f8d>

Skellefteå

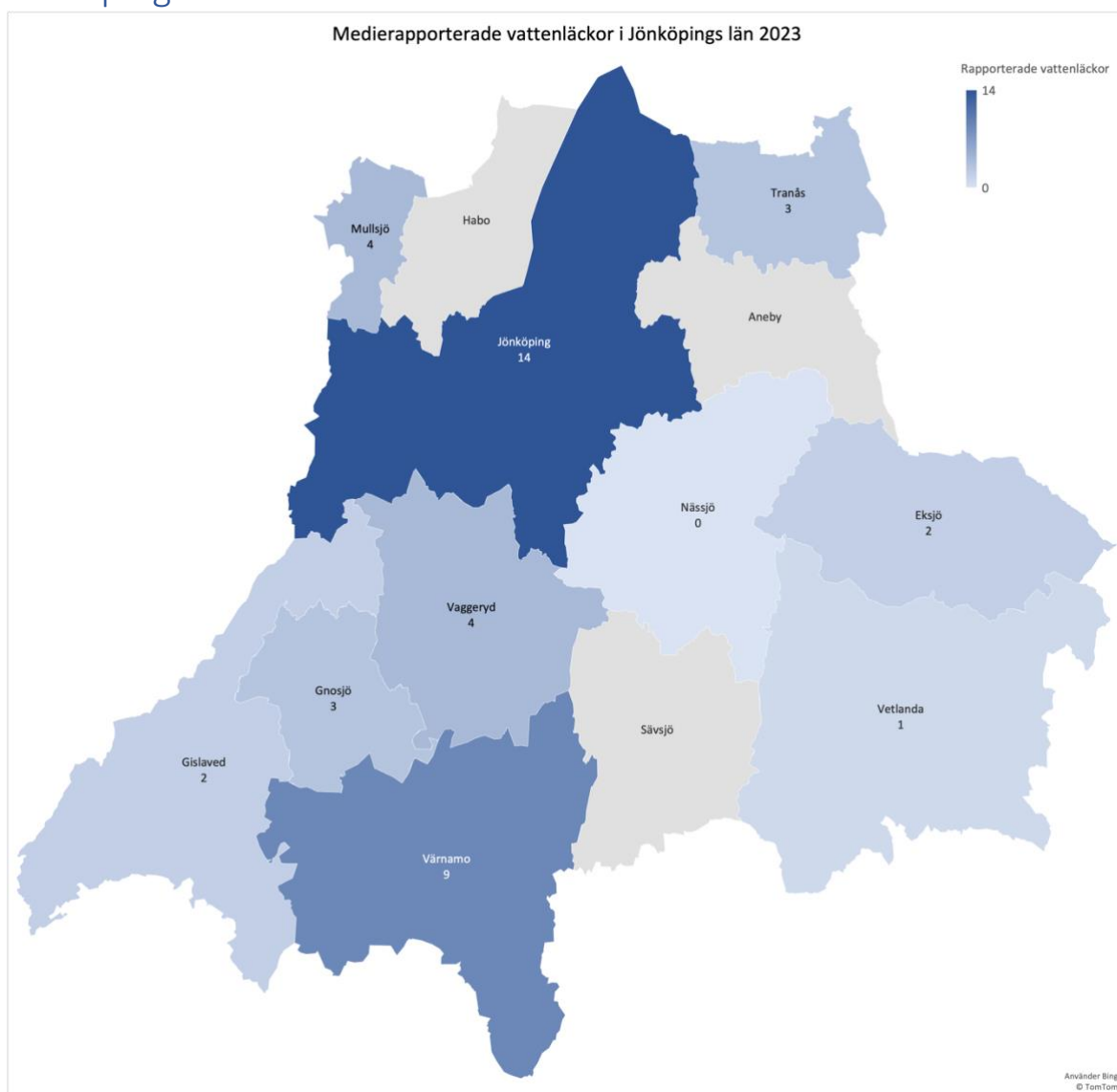
Det rapporterades om 18 vattenläckor i Skellefteå kommun under 2023. De vattenläckor som orsakade minst besvär ledde till reducerat tryck i kranarna, medan en rapporterad läcka resulterade i avloppsvatten på gatorna. Norran skrev den 5 januari 2023 att kommunen haft stopp i en huvudavloppsledning vilket tryckte upp vattnet i avloppsbrunnen³⁷. I juni infördes ett bevattningsförbud i delar av kommunen på grund av ombyggnationer och en svåråtgärdad vattenläcka. Boende i det drabbade området fick därmed använda vatten till matlagning och hygien men uppmanades att inte vattna gräsmattor, tvätta bilen och fylla pool eller badtunna. Förbudet gällde i en vecka³⁸ och boende kunde uppleva att trycket i kranen varierade kraftigt³⁹.

³⁷ <https://norran.se/nyheter/ursviken/artikel/bajsvatten-vallde-ut-pa-gator-i-ursviken-letts-om-till-skelleftealven-ska-forsoka-atgarda-det-i-dag/rmz5wy1>

³⁸ <https://megafonen.se/2023/06/bevattningsforbud-i-skelleftea-har-havts-nu-vattentryck-kan-variera>

³⁹ <https://norran.se/nyheter/skelleftea/artikel/bevattningsforbudet-havt-viktigt-att-anvanda-vattnet-hallbart/lwx6g78j>

Jönköping

Jönköping kommun hade 14 medierapporterade vattenläckor under 2023 medan hela länet totalt hade 42 stycken. Kommunen drabbades av slukhål, översvämning och dramatiska scener med spruken asfalt. Den 12 december 2023 rapporterades om att omkring 9000 boende i centrala Jönköping var utan vatten efter två vattenläckor, varav en som tidigare nämnt bildade en flod ner för Dunkehallabacken⁴⁰. Under åtgärningsarbetet kunde de inte säga hur lång tid det skulle ta. Vid en vattenläcka som rapporterades den 25 januari 2023 rann vatten ut på en gata, in i trädgårdar och ner i en källare⁴¹.

Gotland

Gotland drabbades av 13 medierapporterade vattenläckor under 2023. Den 22 juni drabbades Väskeby av en större vattenläcka då en ledning grävts av i samband med markarbete⁴². Det inträffar ibland i områden med äldre VA-nät där exakta ritningar saknas. Avsaknad av tillförlitlig

⁴⁰ <https://www.jp.se/artikel/flod-i-hela-dunkehallabacken/>

⁴¹ <https://www.jp.se/2023-01-25/vattenlacka-i-bymarken-rinner-ut-pa-gatan>

⁴² <https://helagotland.se/nyheter/vaskinde/artikel/hela-vaskinde-blev-utan-vatten-nar-ledning-gravdes-av/jd3oe14l>

information om ledningarnas exakta placering och djup ökar risken för skada vid grävning. En vattenläcka i Visby som rapporterades av Helagotland den 4 juli 2023 passar också in i den bilden. Denna vattenläcka hängde ihop med den tidigare läckan i Väskinde, som resulterade i att de la nya ledningar där. När de skulle koppla ihop dem så stämde inte de gamla ritningarna från 60- och 70-talet. Det fanns en ledning i marken som inte var med i ritningarna och som därmed grävdes av⁴³.

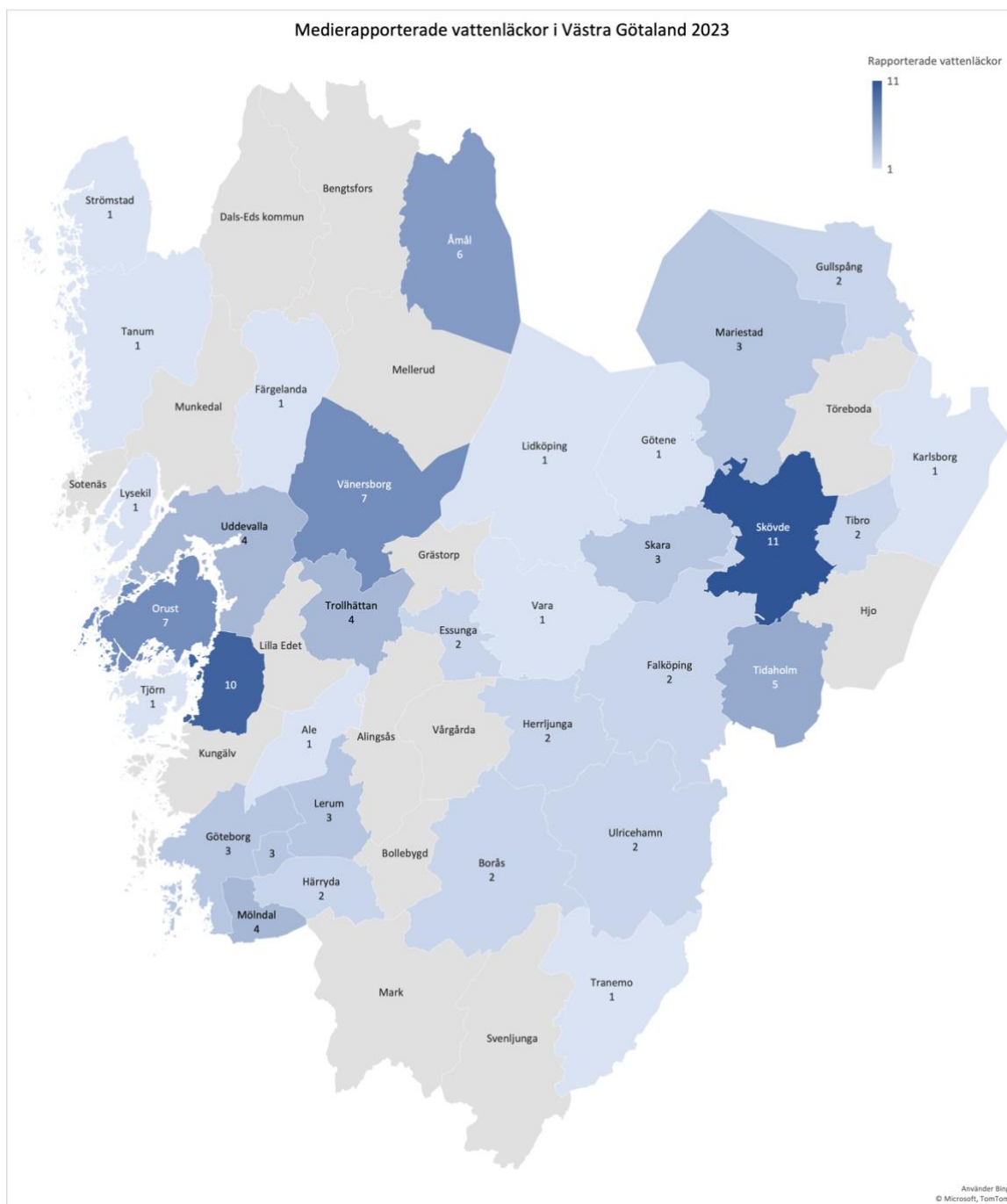
Den 3 december 2023 rapporterade Helagotland att delar av Visby var utan vatten, med omkring 160 drabbade hushåll. Läckan uppstod oturligt nog i samband med annat underhåll av VA nätet, då de gjorde rent vattenreservoarer, spolade ledningsnät och tog vattenprover⁴⁴. Rekommendationen att koka allt kranvatten höll i sig flera dygn efter att läckan upptäckts och den 6 december rapporterade Gotlands Tidningar att uppmaningen fortfarande gällde för Visby, Vibble, Västerhejde, Själsö, Brissund, Väskinde, Tofta, Västergarn och Eskelhem. Enligt VA-enheten rapporterades då att Brissund kunde få drickbart vatten inom någon vecka men i Tofta såg det ut att kunna dröja ungefär ytterligare någon vecka. De poängterade dock att det rörde sig om prognoser som kan vara osäkra och ändras med tiden⁴⁵.

⁴³ <https://helagotland.se/nyheter/visby/artikel/gamla-ritningar-orsakade-problem-i-visby/rgnom0ml>

⁴⁴ <https://helagotland.se/nyheter/visby/artikel/vattenlacka-stoppar-flodet-i-delar-av-visby/r3op4zxr>

⁴⁵ <https://helagotland.se/nyheter/gotland/artikel/kampen-mot-bakterien-da-kan-visby-fa-rent-vatten/jd05n10l>

Västra Götaland

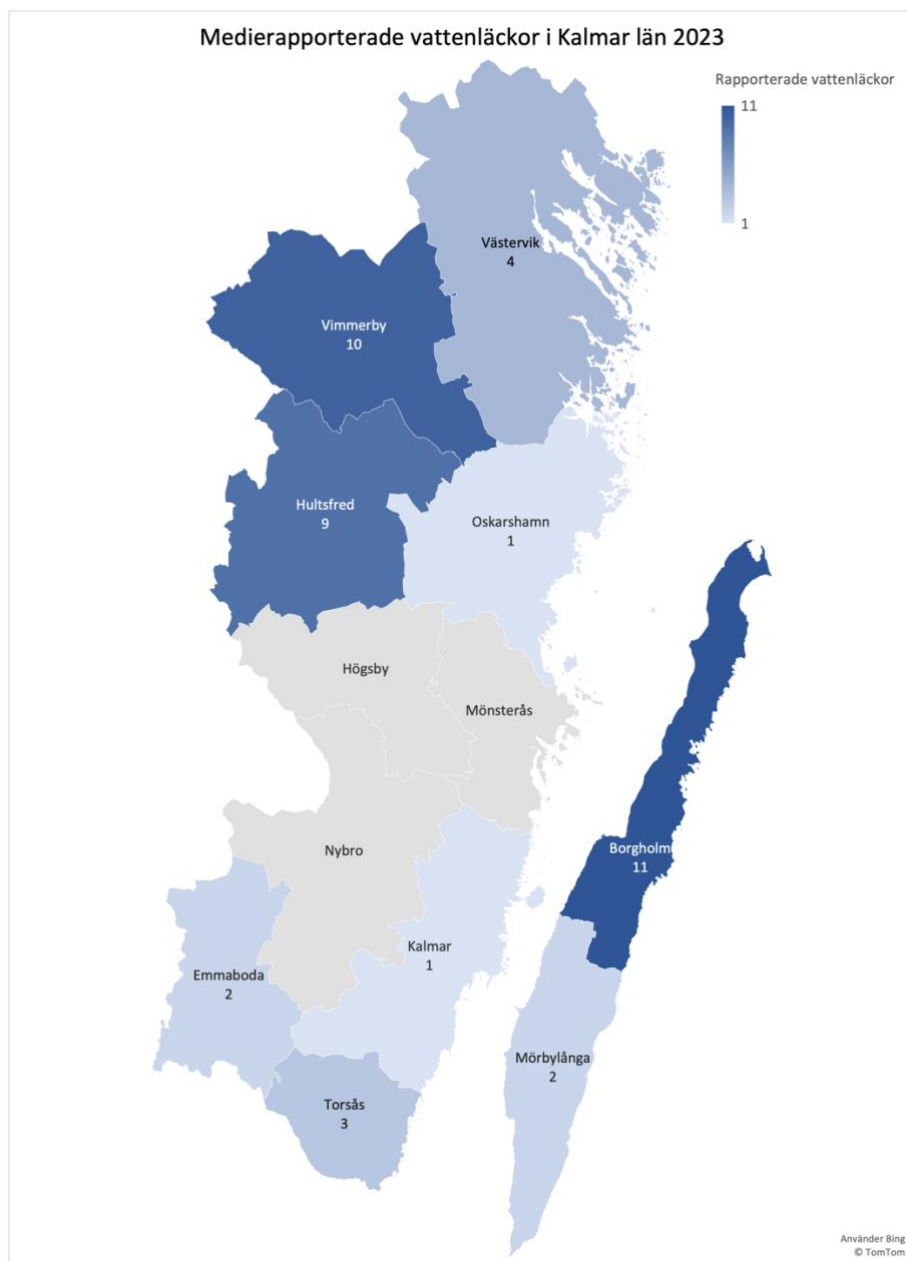
Media rapporterade om 100 vattenläckor i Västra Götaland under 2023. Skövde och Stenungsund drabbades enligt medierapporteringen hårdast, med 11 respektive 10 vattenläckor. I Stenungsund tvingades en skola och förskola att hålla stängt vid två tillfällen under maj månad^{46,47}. Vid majoriteten av Skövdes rapporterade vattenläckor påverkades trafikflöden negativt. Skaraborgs Allehanda rapporterade till exempel den 7 november att en vattenläcka skulle hindra genomfart i en korsning under upp till tio dagar⁴⁸.

⁴⁶ <https://nyhetersto.se/2023/05/16/vattenlacka-i-centrala-stenungsund-3/#more-6873259>

⁴⁷ <https://nyhetersto.se/2023/05/26/6876380/#more-6876380>

⁴⁸ <https://www.sla.se/2023/11/07/lacka-stoppar-trafiken-i-tio-dagar-vattnet-stangs-av-for-boende-8de75/>

Kalmar län

Kalmar län hade totalt 43 rapporterade vattenläckor i media under 2023. I samband med en vattenläcka i Hultsfred upptäcktes cirka 70 år gamla rör som gått sönder. Vimmerby Tidning rapporterade den 26 januari 2023 att det var två stycken vattenläckor och när de tittade närmare noterade de den höga åldern på ledningen. De beslutade sig för att även undersöka skicket på resten den aktuella avloppsledningen genom att filma den. Avloppsledningen var så dålig att filmkameran fastnade och de akut fick gräva upp, kapa av och plocka ut kameran. Spillvattenledningen var i sin tur så dålig att de akut behövde sanera hela gatan och arbetet beräknades pågå fram till mars, det vill säga mer än en månad⁴⁹.

⁴⁹ <https://vimmerbytidning.se/nyheter/hultsfred/artikel/darfor-maste-hela-gatan-gravas-upp-i-varsta-fall-tar-det-hela-februari-manad/17vw930/>

Slutsatser

Den här rapporten har fokuserat på ett urval av medierapporterade läckor, vilket innebär att kommuner och regioner med mycket aktiv och reaktiv lokal infrastrukturjournalistik kan vara överrepresenterade eftersom även läckor som har mer begränsad påverkan på samhället då lyfts fram. Icke desto mindre får, särskilt oplanerade, avbrott i vattenförsörjningen stora konsekvenser för dem som drabbas. Stora delar av vardagen slutar fungera om tillgången till dricksvatten försvinner. Livsmedels-, hygien- och komfortbehov blir mycket svårare att tillfredsställa och större del av den vakna tiden går åt till att hantera bristen. Vattendunkar måste bäras, smutsig disk och smutsiga kläder behöver rengöras för hand.

Media rapporterar ofta om vattenläckor och ju större vattenläckorna är, desto mer omfattande blir också bevakningen. Det gäller både antalet publikationer som uppmärksammar läckan och hur många gånger varje publikation publicerar nya artiklar och inslag. Vad som däremot saknas är att sätta läckorna i ett sammanhang.

Vattenläckor rapporteras en och en och samhällsproblemet med vattenläckor debatteras för lite. Vad är samhällskostnaden utöver själva kostnaden att laga läckan? Vad innebär det för samhället när ett rör i gatan går sönder?

I en rapport som VA SYD tagit fram var nettosamhällskostnaden för en enskild läcka i Malmö nästan 12 miljoner kronor⁵⁰. Rapporten utgick från en dricksvattenläcka vid Studentgatan/Södra Promenaden i Malmö, från den 6 februari 2020 klockan 06.00 när den upptäcktes till den 14 februari klockan 15.00 när arbetet avslutades. I beräkningen ingår bland annat ökade restider för de människor som behövde ta andra vägar för att komma fram, hanteringskostnader för omplanering och omledning av trafik, VA SYD:s kostnader för återställning, och ökade kostnader och minskad omsättning för näringslivet i området⁵¹.

Samhällskostnaderna är förstas beroende av vilka som drabbas av en läcka – privatpersoner, företag, kommuner och andra organisationer – och hur länge störningarna pågår, och exemplet från Malmö går därför inte att extrapolera för alla vattenläckor i Sverige. Men hur robust är egentligen denna viktiga samhällsinfrastruktur som vi tar för given? Hur mycket kostar det samhället att underinvestera i VA-system?

MSB, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, lyfter fram vattenfrågorna som en beredskapsfråga⁵², men diskussionerna om vattenberedskap handlar främst om det personliga ansvaret och den personliga beredskapen och huvudmännens ansvar för vattenförsörjning vid kris. Diskussionen och beredskapsarbetet behöver börja tidigare, för att så långt som möjligt undvika krishanteringsbehov.

Vår uppfattning är att vattenförsörjningen och avloppshanteringen blir både mer tillförlitlig och i längden billigare om VA-systemen underhålls i tid i stället för att lagas efter hand som läckor och andra driftsstörningar inträffar. Vi vill med denna rapport som utgångspunkt uppmana offentliga aktörer, som kommuner, riksdag, departement och myndigheter, att uppvärdera VA-frågan så vi kan undvika att hamna i en situation där vatten- och avloppshanteringen inte längre går att lita på.

⁵⁰ <https://www.mynewsdesk.com/se/vasyd/documents/vad-kostar-ett-haal-i-gatan-409242>, s. 17

⁵¹ <https://www.mynewsdesk.com/se/vasyd/documents/vad-kostar-ett-haal-i-gatan-409242>, s. 10

⁵² <https://www.msb.se/sv/publikationer/handbok-i-kommunal-krisberedskap--2.-kommunala-verksamheter-dricksvatten/>

Bakgrundsmaterial

Excel-fil med rådata kan fås vid förfrågan till press@vafakta.se.